

Ändrade straffskalor eller ändrad tillämpning?

Av vice riksåklagaren EVA THUNEGARD

Hur kan man från ett praktiskt perspektiv se på frågan om ändrade straffskalor? För åklagarväsendet är det viktigt att öka lagföringen av brott snarare än att öka antalet fängelseår. Tilltron till rättssystemet och ett starkt brottsofferperspektiv visar också att det är viktigt att tillämpningen speglar samtidens syn.

En första fråga att ställa sig är om åklagare över huvud taget bör ha synpunkter på utformningen av straffskalorna. Svaret på frågan är nog — nja.

När frågan besvaras eller snarare problematiseras är det angeläget att utgå från uppdraget och åklagarrollen där en effektiv brottsbekämpning står i fokus. Straffskalorna är en del i detta men endast en begränsad del och därav bör frågeställningarna närmas med en viss försiktighet.

Jag tänkte bidra med några allmänna reflektioner, en viss problematisering och några iakttagelser. Genom detta hoppas jag kunna bidra med erfarenheter och den kompetens vi åklagare har inom vårt uppdrag och ge ett mer praktiskt perspektiv på frågorna.

Inledningsvis vill jag dock göra en mer allmän reflektion. Det ligger nära till hands att tro att det skulle vara i åklagarväsendets intresse att straffnivåerna alltid skärps. Åklagarmyndighetens uppdrag att utreda och lagföra brott ska dock ses i ljuset av det samhälleligt överordnade intresset att öka människors trygghet genom att minska brottsligheten. Straffskalorna är utifrån detta perspektiv endast en del. När man diskuterar reformer som dessa bör konsekvenserna även för en effektiv brottsbekämpning beaktas.

Som åklagare ser vi gärna fler processrättsliga verktyg — det är dessa som främst skapar förutsättningar att kunna lagföra fler personer. Lagföring av fler personer är ett av Åklagarmyndighetens viktigaste mål. Vi brukar uttrycka detta som att våra resurser ska läggas på att lagföra *fler personer* och inte att lagföra färre personer för fler brott. I detta perspektiv är även reglerna om bland annat flerfaldig brottslighet och förundersökningsbegränsning av vikt.

Med det sagt — lagstiftningen och straffskalorna måste följa med sin tid — dels för att matcha brottslighetens utveckling och dels det allmännas syn på brottsligheten. Straffrätten måste, för att få legitimitet, vara trovärdig och accepteras i sina huvuddrag. Om straffnivåerna inte är i närheten av allmänhetens syn kan det innebära risker för tilltron till rättsväsendet och för demokratin.

Vi ser en samhällsutveckling där skjutningar och sprängningar dominerar, inte bara våra skrivbord utan även nyhetsflödet och debatten. Människor påverkas i sin vardag, i sina köpcentrum och i sina bostadsområden av den hänsynslösa gängkriminaliteten. Kriminaliteten skapar rädsla, oro och otrygghet.

Tillräckligt skarpa men också snabba reaktioner och ingripanden är av stor vikt för att markera brottslighetens allvar och på så vis öka tryggheten och tilltron till samhällets funktioner.

På senare år har ett flertal straffskärpningar införts; något som får anses nödvändigt med hänsyn till brottsutvecklingen. Det gäller dock att ha i åtanke att skärpta straffskalor träffar alla typer av brott och kan leda till en generell höjning av nivåer för gärningar, som inte är önskade eller där det inte finns behov.

Man kan fråga sig om det t.ex. ska vara mer straffvärt att en gängkriminell hotar en annan gängkriminell i kriminell miljö eller på allmän plats än att en kvinna blir hotad av sin man i hemmet. Det är viktigt att i diskussionen inte tappa bort det skyddsvärda — brottsofferperspektivet måste beaktas och inte bara samhällsintresset vid gängkonflikter.

En fråga som ställts är om man behöver vidga ramen för straffskalorna eller om en ändrad tillämpning eller nyansering kan ske inom ramen för befintligt regelverk. En reflektion är att vi inom många delar har relativt vida straffskalor och att möjligheten att använda hela straffskalorna inte tillämpas fullt ut i praktiken. Synen på straffmätningen har dock varit att det krävs mycket försvårande omständigheter för att nå de högre nivåerna. Vi börjar dock, enligt min erfarenhet, se tydliga effekter av straffskalorna och de försvårande omständigheter som nyligen införts. Som exempel kan nämnas 29 kap. 2 a§ brottsbalken som riktar sig mot allvarliga angrepp mot liv eller hälsa eller trygghet till person i kriminella miljöer. Syftet med dessa synnerligen försvårande omständigheter har varit att åstadkomma en kraftig straffskärpning för att fullt ut markera allvaret av brottslighet inom ramen för kriminella nätverk. Enligt de åklagare som arbetar med denna typ av gärningar kan vi se en ökning av straffvärdet om cirka 20 procent.

Bestämmelsen åberopas nu också regelmässigt i domarnas straffmätning.

Min bedömning är att det går att göra än mer inom befintliga straffskalor och vi kan även se en sådan utveckling när det t.ex. gäller ungdomar som i dag döms till långa fängelsestraff; något som var otänkbart för några år sedan — i såväl debatten som i praktiken. Här visar praxis att utvecklingen följer med sin samtid.

Det är väl egentligen precis så som straffskalor bör vara formulerade; dvs. att de inte ska behöva ändras särskilt ofta utan istället innehålla ett vidare spann och försvårande omständigheter som vid behov ger det utrymme som brottsligheten kräver. Att inte alltför ofta ändra straffskalor skapar en större förutsebarhet.

Inom ett antal områden ser vi dock behov av reformer, t.ex. när det gäller flerfaldig brottslighet — straffen är ofta relativt låga. Viktigast är dock att det är den allvarliga brottsligheten som betonas och får större genomslag och att det finns utrymme för en flexibilitet vid en sammanlagd straffvärdebedömning där den samlade brottslighetens allvar på ett tydligt sätt får genomslag. Här kan "tak" på fler brott behöva justeras för att allvarliga brott ska räknas; detta gäller oavsett om det handlar om t.ex. gängvåld eller grova sexualbrott. Även principerna och möjligheten till påföljdsbestämning vid sammanläggning av mål i hovrätterna kan behöva ses över.

Sammantaget är det angeläget att helheten blir korrekt och uppfattas som proportionell och rättvis.

Min slutsats är, även om lagstiftning måste ske med stor noggrannhet, eftertanke och kontroll, att det är angeläget att straffskalornas utformning speglar det allvar som dagens samhälle ser med på brotten. Det är en fråga om tilltro till rättssystemet och samhället men också angeläget ur ett brottsofferperspektiv. Straffskalorna kan ur detta perspektiv inte heller ses isolerade utan som en del i en helhet av straff- och straffprocessrätten. Vikten av förutsättningar och verktyg som bidrar till uppkläring och lagföring kan i detta sammanhang inte nog överskattas.